

Cizinec či host?

Evropa prožívá migrační vlnu a lidé na ni reagují různými způsoby. Někteří migranti, přicházející z Blízkého východu či z Afriky, vítají, jiní je odmítají. Toto téma nerozděluje jen sekulární společnost; rozděluje i křesťany.

Skrze Bibli Bůh promlouvá ke všem lidem všech kultur a všech historických období. Tuto skutečnost jsem ve svých studiích již vícekrát zmínil. Apoštol Petr píše, že „božská moc nám darovala všechno, čeho *je třeba* k životu a zbožnosti skrze poznání toho, který nás povolal vlastní slávou a mocí“ (2Pt 1,4). A Krista poznáváme především z Písma. Písmo je nám dáno především, ne-li výhradně, proto, abychom poznali Ježíše Krista (srov. Jan 20,31). Jistě, Písmo obsahuje i celou řadu velmi přesných historických informací, nicméně jeho hlavním účelem není přinášet nám historické informace. Písmo obsahuje celou řadu výzev a zaslíbení, a přímo či nepřímo nám ukazuje, jak máme jednat. Zejména v knize Přísloví máme mnoho přímých výzev a poučení. Historické části Písma obsahuje poučení spíše nepřímá. A mnoho poučení obsahují například Ježíšova podobenství. Ne vždy se ale čtenáři shodnou, jaké poučení to je.

Tak například mnozí „vítači“ migrantů je ztotožňují s přepadeným člověkem z Ježíšova podobenství o milosrdném Samařanovi. Toto ztotožnění ovšem značně kulhá ve světle krádeží, znásilnění a občas i vražd, kterých se migranti dopouštějí. Jiní naopak migranty ztotožňují s oněmi lupiči, kteří člověka, jehož milosrdný Samařan zachránil, okradli a zbili. Jsem přesvědčen, že toto ztotožnění je rovněž nepatřičné. Po pravdě řečeno, nejsem si jist, zda má podobenství o Samařanovi vůbec co říci k migrační vlně. Nepochybně nás vede k tomu, abychom považovali všechny lidi za své bližní a byli všímaví ke svému okolí. Bližními jsou jak migranti, tak policisté, jak vítači, tak odpůrci migrace, jak lidé bez domova, tak oběti znásilnění.

Křesťané někdy argumentují Ježíšovým podobenstvím O posledním soudu, obsaženém v závěru Matoušova evangelia (Mt 25,31-46). Z tohoto podobenství jednoznačně vyplývá, že máme pomáhat nejrozličnějším lidem v nouzi: hladovým, žíznivým, vězňům, nemocným – a také cizincům (v jiných překladech pocestným). I toto podobenství je jistě relevantní jako pro osobní postoje, tak pro postoje celých komunit (Ježíš v tomto svém podobenství výslovně mluví o soudu nad *národy*, nikoli nad jednotlivci). Mám ale za to, že tento text nemůžeme jednoduše vztáhnout na složitý fenomén současné migrace nebo jiná stěhování národů, k nimž v průběhu dějin docházelo.

Chceme-li sáhnout po biblických textech, které nám mohou poskytnout určité vodítko pro naši situaci, obraťme se do Starého zákona, zejména do tóry, tedy do prvních pěti knih Mojžíšových. Najdeme v nich mnohá ustanovení, která lze (a dokonce je záhodno) uplatňovat i dnes.

Trocha terminologie

Starý zákon má několik slov pro cizince / přistěhovalce / hosta / cizozemce / příchozího. Snad nejčastěji používaným výrazem je *gér*. Toto slovo není v žádném z předních českých překladů překládáno konkordantně, dokonce ani v ČSP ne. Trochu mě to překvapilo, protože se mi zdá, že by se téměř všude dal použít nejčastěji použitý ekvivalent, totiž *příchozí*. ČSP má ovšem na některých místech *cizinec*. Z hlediska významového lze toto slovo použít; zdálo se mi ale, že na místech, kde je slovo *gér* přeloženo slovem *cizinec*, mohlo být – za účelem konkordantnosti – použito jinde uvedené slovo *příchozí*. Možná mi ovšem nějaký důvod této nedůslednosti unikl. Někde ČSP překládá slovo *gér* jako *host*; na místech, kde tomu tak je, mi to připadalo oprávněné.

Slovo *gér* je tedy v ČSP překládáno nejčastěji slovem *příchozí*, což zřejmě byla, jak uvidíme z dalšího textu, zřejmě i právní kategorie.

ČEP toto slovo překládá nejčastěji jako *host*, někdy jako *bezdomovec*, v některých případech používá opisu (např. *ten, kdo je bez domova*). Proti slovu *host* nelze vznést zásadnější námitky, jinak je tomu ovšem u slova *bezdomovec*. Jak uvidíme, příchozí na tom mohl být někdy ekonomicky velmi dobře, dokonce tak dobře, že se mu Izraelci prodávali do otroctví. To ovšem u bezdomovců nepřipadá v úvahu. Překlad *bezdomovec* považuji za nešťastný a zavádějící.

B21 si nečiní nárok na konkordantnost a slovo *gér* překládá nejčastěji jako *přistěhovalce* nebo *cizinec*. Dá se říci, že obojí je správně. Někdy používá – podle kontextu – slova *poutník*. Ani proti tomu nelze nic namítat.

Slovo *příchozí* je velmi často použito i v kralickém textu. Dalšími používanými ekvivalenty jsou *cizí* nebo *cizozemec*.

Dalším důležitým termínem je *tóšáb*. ČSP toto slovo překládá *příchozí*, ČEP jako *přistěhovalce* nebo *příchozí*, B21 jako *přistěhovalce* nebo *host*. V čem se významově liší od slova *gér*? Zřejmě v tom, že se jednalo o člověka, který v Izraeli pobývá pouze dočasně, krátkodobě, a netěší se oné právní ochraně, na níž měli nárok ti, kdo spadali do kategorie *gér*. Kdybychom to chtěli vyjádřit dnešními termíny, pak *gér* by byl člověk s „povolením

k trvalému pobytu“, kdežto *tóšáb* by v zemi pobýval jen na turistické či krátkodobé vízum.

Protikladem obou těchto kategorií byl *ezech*. ČSP i ČEP překládají tento výraz shodně slovem *domorodec*; B21 používá (mimo jiné) výraz *rodilý (Izraelec)*. Kraličtí ještě výraz *domorodec* zřejmě neznali a výraz *ezech* překládají např. *doma zchovaný* (tj. vychovaný) nebo *tu zrodilý*.

Konečně by měly být zmíněny ještě tři hebrejské výrazy: *nékár*, *nákri* a *cár*. Na rozdíl od slova *gér* nemají tato slova nějaké právní konotace. Všechny tři se zpravidla překládají *cizinec*, *cizozemec*, *cizí*, *cizák*. Označují bytosti či věci, které by mohly být charakterizovány jako „nepatřící k nám“. (V tomto smyslu se mluví např. i o „cizí ženě“, což ovšem neoznačuje ženu cizinku.) Na rozdíl od výrazů *gér* a *tóšáb*, které označují lidi pobývajících na území Izraele, tyto tři výrazy označují spíše právě to, co zůstává za hranicemi, co je jiné než my a k nám nepatří. Tato slova mohou, ale nemusí obsahovat negativní hodnocení.

Tolik tedy k terminologii. Nyní se obraťme k tomu hlavnímu: co říká Boží slovo o „příchozích“?

Rovnost před zákonem

Studujeme-li, co říká Písmo o příchozích, pak si brzy všimneme, že Písmo mnohokrát opakuje, že pro Izraelce i pro příslušníky jiných národů, kteří dlouhodobě pobývají na izraelském území, má platit stejné právo. Nevím, jaká byla praxe v tehdejších okolních národech, ale předpokládám, že asi jiná. Jinak by Písmo opakovaně nezdůrazňovalo, že domácí a příchozí jsou si před zákonem rovni. A považuji za důležité, že toto ustanovení je uvedeno již při exodu, tedy při samotném zrodu Izraele jako národa: „Stejný zákon bude platit pro domorodce i pro cizince, který bude pobývat mezi vámi“ (Ex 12,49). Toto ustanovení je pak v Písmu vícekrát opakováno a někdy rozvedeno do konkrétních situací. S jeho obecnou formulací se znovu setkáváme např. v Numeri 15,15-16: „Ve shromáždění *bude* stejné ustanovení pro vás i pro příchozího, který *mezi vámi* pobývá, *jako* věčné ustanovení pro *všechna* vaše pokolení; jako vy tak i příchozí bude před Hospodinem. Stejný zákon a stejné nařízení bude pro vás i pro příchozího, který s vámi pobývá.“

I „domáci“ jsou „příchozí“

Bůh Izraeli zdůvodňuje, proč mají mít příchozí stejná práva a stejné povinnosti. Přímo v zákoně, jak je zapsán v Exodu, připomíná, že Izraelci sami byli „příchozími“ v Egyptě, a proto předpokládá, že „rozumí duši příchozího“.¹

V Levitiku 19,44 Bůh Izraelcům říká, že mají příchozí „milovat jako sebe“, protože sami byli příchozími v Egyptě. Předpokládá tedy u nich určitou solidaritu. A Boží lidé si byli vědomi toho, že jsou na zemi jen „hosté a příchozí“. Vyznával to David v Žalmu 39,13 a opakoval to ve svých posledních slovech (1Pa 29,15). Podle listu Hebrejům (11,13) si byli všichni velikáni víry vědomi, že jsou zde na zemi jen „cizinci a příchozí“. Tuto identitu cizinců a příchozích připomíná čtenářům svého listu i apoštol Petr: „Milovaní, prosím vás jako cizince a příchozí: zdržujte se tělesných žádostí, které vedou boj proti duši...“ (1Pt 2,11).

Ochrana příchozích

Autor Písma, Duch svatý, věděl, že příchozí budou často v nesnadné situaci. Již byly zmíněny některé verše, zapovídající jim ubližovat. Můžeme přidat ještě Lv 19:33: „Když bude s tebou ve tvé zemi pobývat příchozí, neutiskujte ho.“ Příchozí z povahy věci patřili k ohroženým skupinám obyvatelstva, a proto jsou jak v Zákoně, tak v Prorocích i Žalmech vícekrát uvedeni spolu s dvěma dalšími ohroženými skupinami, se sirotky a vdovami. Zde jsou uvedeny příslušné verše:

- Dt 14,29: „Ať přijde Lévijec, protože s tebou nemá podíl a dědictví, i příchozí, sirotek a vdova, kteří jsou ve tvých branách, a *necht'* jedí a nasytí se, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal v každém díle tvých rukou, které konáš.“ (Týká se „projídání“ desátků).
- Dt 24,19-21: Když budeš sklízet svou žeň na poli a zapomeneš na poli snop, nevracej se, abys ho vzal. Bude patřit příchozímu, sirotkovi a vdově, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal při všem díle tvých rukou. Když budeš srážet svou olivu, neprohližej po sobě větve. To bude patřit příchozímu, sirotkovi a vdově. Když budeš sbírat víno ze své vinice, nepaběrkuj po sobě. To bude patřit příchozímu, sirotkovi a vdově.

¹ Mám na mysli tyto verše z knihy Exodus: „Nebudeš utiskovat příchozího ani ho nebudeš utlačovat, neboť jste byli příchozími v egyptské zemi“ (22,20). „Nebudeš utlačovat příchozího. Vy rozumíte duši příchozího, neboť jste byli příchozími v egyptské zemi“ (23,9).

- Ps 146,9: „Hospodin chrání cizince, podpírá sirotka a vdovu, maří však cestu ničemů.“
- Ez 22,7: „Otce a matku v tobě znevážili, příchozímu uprostřed tebe působili útlak, sirotka a vdovu v tobě utiskovali.“
- Mal 3,5: „Přiblížím se k vám se soudem a budu rychlým svědkem proti čarodějům, cizoložníkům a těm, kdo lživě přísahají, těm, kdo utlačují za mzdu najatého, vdovu a sirotka, křivdí příchozímu a nebojí se mě, praví Hospodin zástupů.“

Možnosti příchozích

Zákon ale počítá i s eventualitou, že příchozí se v Izraeli natolik zmůže, že se mu některý z Izraelců prodá do otroctví. Mohl ale být vykoupen některým ze svých příbuzných (viz Lv 25,47-49). Pokud by ale bohatnutí příchozích a chudnutí domorodých Izraelců nabývalo značného rozšíření, mohlo by to být známkou toho, že Izraelci na sebe uvedli prokletí. Příchozí se v takovém případě stávají „hlavou“, zatímco Izraelci „chvostem“ (viz Dt 28:43-44).

Jak ještě uvidíme, příchozí si byli s domorodými Izraelci rovni téměř ve všem. Rovnost před zákonem se projevovala v celé řadě dílčích ustanovení. Jediné omezení, které jsem v Písmu našel, se týkalo královského zákona. Podle Dt 17,15 se cizinec nemohl stát v Izraeli králem.²

Dále zmiňme dvě věci, v nichž se k příchozímu přistupovalo odlišně než k Izraelcům. První záležitost, kterou mám na mysli, lze z povahy věci jen těžko označit za omezení příchozích: V Dt 14,21 je Izraelcům zapovězeno jíst zdechlinu, ale příchozí ji jíst mohou.³ Za určité omezení lze ovšem označit záležitost druhou: Podle Dt 23,21 Izraelec nemohl půjčovat jinému Izraelci na úrok, cizinci (*nákrí*) ale úrok připočíst mohl. Zde bych si ale – na rozdíl od Dt 17,15 – dovedl představit, že *nákrí* zde není totéž co *gér*, tj. že člověku trvale usazenému v Izraeli nebylo možno na úrok půjčovat.

Zmiňuji tyto dvě záležitosti, protože se mi zdají být jakýmsi výjimkami z pravidla. Již bylo zdůrazněno, že základní biblický tón ve vztahu k příchozím je jejich rovnost před zákonem a co nejplnější podílení se na

² Není ovšem bez zajímavosti, že na tomto místě není použito slovo *gér*, které mělo, jak již bylo řečeno, jasný právní význam, ale slovo *nákrí*, které má význam „k nám nepatřící“. Nepochybuji o tom, že z použití slova *nákrí* by se nemělo vyvozovat, že *gér*, tj. člověk dlouhodobě, možná již po generace v Izraeli usedlý, by se králem stát mohl.

³ „Nejezte žádnou zdechlinu. Dej ji příchozímu (*gér*), který je ve tvých branách, ať ji sní, nebo prodej cizinci (*nákrí*), ale ty jsi svatým lidem Hospodinu, svému Bohu.“

požehnání, kterému se Boží lid mohl těšit. O této inkluzi příchozích svědčí celá řada biblických míst; většinu z nich si nyní uvedeme:

- Příchozí se mohli podílet na Hodu beránka. Museli ovšem být obřezáni a museli ho ovšem slavit podle stejného předpisu jako Izraelci: „Budete mít jedno ustanovení, jak pro příchozího, tak pro domorodce v zemi” (Nu 9,14).
- Obnova smlouvy před Mojžíšovou smrtí se týkala i příchozích (Dt 29,10). Můžeme tedy říci, že rozhodující pro Písmo není etnicita, ale vztah k Hospodinu.
- Příchozí mohli stejně jako domorodí Izraelci využívat instituce útočištných měst (Nu 35,15).
- Když Jozue předčítal smlouvu u hor Gerizím a Ébal, slyšeli ta slova nejen muži a ženy, ale i všichni příchozí (Joz 8:33-35).
- Prorok Ezechiel, který předpokládal nové rozdělení země losem, uvádí, že příchozí, kteří mezi Izraelci žili dlouhodobě a „zplodili mezi nimi syny“, měli dostat zemi přidělenou losováním stejně jako Izraelci (Ez 47,22-23).
- Zajímavé je ještě další místo z Ezechiele. Ve 14,7 čteme: „Neboť každému muži z domu izraelského i z příchozích, kteří budou pobývat v Izraeli, když se ode mne oddělí, vnese své bůžky do svého srdce, položí před sebe pohoršení své zvrácenosti a přijde k prorokovi, aby se jej na mě dotázal, já Hospodin mu sám odpovím.“ Byť se tento text týká něčeho negativního, totiž modlářství, zdá se, že Ezechiel předpokládá, že příchozí se plně podílejí na náboženství Izraele. Slova „oddělí se ode mne“ se týkají jak domorodce, tak příchozího. Ten, kdo se „oddělil“, musel být před tím s Hospodinem spjat smlouvou, jak jsme to již viděli např. z Joz 8,33-35.
- Krásné zaslíbení má pro cizince i prorok Izajáš (56,6-7): „„Také cizince (*nekár*), kteří se připojují k Hospodinu, aby mu sloužili a aby milovali Hospodinovo jméno, aby byli jeho otroky, *kteří* všichni zachovávají sobotu před znesvěcením a drží se pevně mé smlouvy, ty přivedu na svou svatou horu a rozradostním je ve svém domě modlitby; jejich zápalý a jejich oběti *budou vystupovat* pro zalíbení nad mým oltářem. Vždyť můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy.“

Integrace příchozích

Viděli jsme tedy, že Boží zákon příchozí chrání, pamatuje na to, že jsou ohrožení, a umožňuje jim se plně (až na drobnou výjimku) podílet na požehnání Izraele. Na druhé straně ovšem Písmo předpokládá, že příchozí se do Izraele plně integrují, a to i nábožensky. Je tedy vyloučeno, aby tvořili jakési ghetto, privilegovanou (nebo potlačovanou) menšinu nebo nějaký stát ve státě. Nyní uvedeme místa, která ukládají příchozím povinnosti. Nejsou to žádné povinnosti navíc ve srovnání s domorodými Izraelci. Tyto povinnosti musí plnit všichni stejně. Pokud jsou příchozí zvlášť uvedeni, pak jen proto, aby to bylo naprosto jasné.

- Z pospolitosti Izraele má být vyobcován každý, tedy i příchozí, pokud bude mít o Velikonocích něco kvašeného (Ex 12,19).
- Každý, tedy i příchozí, musí dodržovat sobotu (Ex 20,10; 23,12; Dt 5,14).
- Každý, tedy i příchozí, musí dodržovat pracovní klid v den, kdy velekněz vstupuje do velesvatyně (Lv 16,23).
- Nikdo, tedy ani příchozí, nesmí požívat krev (Lv 17,15).
- Každý, tedy i příchozí, byl nečistý po kontaktu s mršinou a musel si vyprat oděv (Lv 17,15).
- Zákaz nečistých sexuálních praktik platil pro Izraelce stejně jako pro příchozí (Lv 18,26).
- Podobně jako Izraelci ani cizinci nesměli Hospodinu obětovat zvíře s tělesnou vadou (Lv 22,25).
- Za rouhání hrozil trest smrti domorodcům i příchozím (Lv 24,23).
- I příchozí byli povinni nechat sedmý rok ležet zemi ladem: V rok odpočinku měli domorodci i příchozí jíst z toho, co země sama zplodí (Lv 25,6).

Domnívám se, že pokud se chceme Písmem nechat inspirovat při řešení migrační krize, je dobré postupovat podle stejných zásad: Rovnost před zákonem, ochrana slabších, přijetí řádů hostitelské země. Leccos z Písma by ve své konkrétní podobě bylo dnes již anachronismem (například nechávat pole každého sedmého roku ležet ladem), nicméně uvedené zásady považuji za stále aktuální. Budiž to řečeno naplno: Po příchozích se chtělo, aby respektovali náboženství Izraele, hostitelské země. Nemůžeme po nikom chtít, aby upřímně miloval Hospodina – uvedená místa z Písma hovoří spíše o vnějším dodržování zákonů a pravidel. Toto vnější dodržování nezaměňujeme s vnitřním přijetím. V každém právním státě se ovšem vnější dodržování zákonů musí vymáhat – jinak by stát přestával být právním státem.

Tato studie se nezabývá otázkami, jaká byla historická praxe. O vztahu domorodých Izraelců k příchozím toho mnoho nevíme, respektive známe málo podrobností. Kdyby ovšem nehrozilo, že příchozí budou utiskováni, nebylo by třeba zákonů, které něco takového zapovídaly.

Na druhé straně z některých příběhů o patriarších (např. z jednání Lotova v Sodomě, když se ujímá hostů) nebo z Joba 31,32 vyplývá, že nenechat pocestného cizince nocovat venku patřilo k dobrým mravům.

Že i přes ustanovení Božího zákona mohli být příchozí občany druhé kategorie, zřejmě dokládá informace z 1Pa 22,2, že David využil příchozích (*gérím*) k práci na chrámu – ustanovil z nich kameníky. Nebylo to porušení zákona, že má s *gérím* zacházet jako s domorodci?

Ježíš programaticky odbourává negativní vztah vůči cizincům. Dobře je to patrné z jeho slov i příběhů, v nichž hráli pozitivní úlohu tehdy pohrdaní Samařané. A bylo již řečeno, že apoštolové připomínali prvotním křesťanům, že jsme na této zemi jen hosté a příchozí. Z toho jistě můžeme usoudit, že nemáme příchozími pohrdat. Mají-li se ale integrovat, je třeba zajistit rovnost před zákonem a jejich dodržování. A je třeba si uvědomit, že jednotlivé kultury mohou být nekompatibilní. V takovém případě má přednost kultura hostitelské země.